

УДК 378:51:37.041 (091)

*Маргарита Артемчук,
м. Вінниця*

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІКИ

У статті розглянуто проблему особистісно-орієнтованої підготовки в контексті соціально-педагогічної проблеми. Обґрунтовано актуальність організації самоосвітньої діяльності майбутніх учителів математики як в науковому, так і в практичному аспектах. Науковий аспект пов'язаний з розвитком тих положень теорії і методики професійної освіти, які стосуються її інформального характеру, з оновленням цілей і змісту фахової підготовки майбутнього вчителя математики на основі її гуманізації й особистісної орієнтації. Практичний аспект порушує сукупність проблемних завдань колективів ВНЗ щодо професійного розвитку особистості кожного студента.

Ключові слова: самоосвіта, особистісно орієнтована підготовка, самоосвітня діяльність, майбутні вчителі математики.

Постановка проблеми. У контексті входження України у європейський освітній простір ВНЗ проєктують процес модернізації цілей і змісту технологій фахової підготовки студентів на новому правовому фундаменті – Законі України «Про вищу освіту». З початком підготовки фахівців-педагогів у новому законодавчому просторі доводиться ламати безліч стереотипів, які формувалися протягом певного часу. На жаль, отримання високих результатів у світлі нововведень гальмується інертністю мислення викладачів вищої педагогічної школи та відсутністю в них досвіду активної діяльності у напрямі професійної творчості й організації фахової підготовки студентів на особистісно-орієнтованій основі, яка передбачає переорієнтацію стратегії й тактики освіти на створення умов для самоосвіти студентів. Викладачі, поставлені в умови створення інноваційного освітнього продукту та забезпечення професійного розвитку особистості кожного майбутнього фахівця, вимушені підвищувати рівень власної психолого-педагогічної компетентності з метою розкриття творчих здібностей майбутніх учителів, тим самим підняти їх на новий рівень професійного розвитку. У сукупності різнопланових проблем, пов'язаних із підвищенням власної активності майбутніх педагогів у засвоєнні змісту вищої професійно-педагогічної освіти, чільне місце займає проблема її особистісної орієнтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії розвитку педагогічної думки порушена наукова проблема не завжди розв'язувалася на системному рівні, хоча й привертала увагу багатьох дослідників. Як багатогранне проблемне завдання щодо організації самоосвіти вчителя та шляхів його вирішення віддзеркалені в педагогічній спадщині Ф.-А. Дістервега, Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Загальнодидактичні основи самоосвіти були предметом наукового пошуку А. Алексюка, С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Загвязинського, В. Козакова, П. Підкасистого та ін. Сутність, структура та зміст самоосвітньої діяльності викликали спеціальний інтерес А. Громцевої, О. Кочетова, П. Пшебильського, Є. Тонконової та ін.

Основи психології самоосвіти ще в минулому столітті були закладені О. Аретом, Л. Рувинським, Г. Сухобською, А. Усовою та ін. Широкий спектр питань у площині професійної самоосвіти вирішу-

вався В. Андреевим, В. Буряком, Р. Гаріф'яновим, С. Єлкановим, М. Заборщикою, Б. Зікриною, Б. Зязіним, Є. Ізюровою, Д. Казихановою, І. Наумченко, Н. Сидочук, М. Рогозіною та ін. Багато праць науковців були присвячені знаходженню когнітивних зв'язків між самоосвітою вчителів та їх післядипломною освітою (Н. Косенко, Ю. Кричевський, В. Кучинський, Т. Симонова, Т. Сорочан, П. Худоминський та ін.).

У сукупності інноваційних ідей щодо організації самоосвітньої траєкторії руху майбутнього педагога до вершин професійної діяльності особливий інтерес викликають ті з них, які стосуються фахової підготовки вчителів математики. У цьому сенсі найбільш продуктивними є відповідні теоретичні положення, які в сукупності створюють передумови для перебудови існуючої системи математичної підготовки на особистісно-розвивальні рейки професійно-педагогічної освіти (О. Марінова, Н. Лосева, О. Воловик, Н. Воловик, Т. Хмара та ін.).

Мета статті – проаналізувати проблему особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя математики до самоосвітньої діяльності в історичній ретроспективі.

Виклад основного матеріалу. Підкреслюючи актуальність забезпечення самоосвітньої активності студентів математичних спеціальностей, можна констатувати наявність соціального замовлення на цей вид засвоєння ними змісту вищої освіти. Сучасні педагогічні ВНЗ отримали практичне завдання на створення необхідних і достатніх умов для оволодіння студентами математичних факультетів теорією і технологією професійної самоосвіти. Потребу в реалізації такого завдання підтверджують результати нашого опитування вчителів математики загальноосвітніх навчальних закладів Донецької та Вінницької областей України (вибірка – 177 осіб). Проведене анкетування серед вчителів-практиків дозволяє стверджувати, що для них професійна самоосвіта ще не стала особистісно значущою цінністю. Більшість учителів (65,3 %) констатували, що під час навчання у ВНЗ вони не отримали ґрунтовних знань із психолого-педагогічних основ організації самоосвіти. 57,2 % з них засвідчили: усвідомлення потреби в самореалізації та особистому професійному розвитку прийшло вже після закінчення ВНЗ, а успішність фахової діяльності вони пов'язали з наявністю у себе самоосвітніх умінь і навичок.

Актуальність організації самоосвітньої діяльності майбутніх учителів математики сьогодні посилюється у зв'язку з наявністю суперечностей між:

- соціальним запитом вищої школи на підготовку майбутнього вчителя математики до професійно-культурного розвитку в особистісному вимірі та наявністю в теорії й методиці професійної освіти «білих плям» у питаннях особистісного супроводу навчально-вихованого процесу у ВНЗ;

- усвідомленням викладачами вищої математичної школи необхідності підвищення якості навчального процесу через використання в ньому способів і засобів організації самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя математики та відсутністю в педагогічній теорії відповідних положень;

- спрямованістю інтересів студентів математичних спеціальностей на технології самоорганізації професійного становлення та наявністю браку в цих технологіях особистісно-зорієнтованого методичного складника.

Оглядаючи передумови розвитку теорії самоосвіти в історичній ретроспективі, слід підкреслити внесок у їх створення М. Пирогова, який одним із перших активно підтримував організацію консультативних курсів і недільних шкіл, хоча історичний перебіг подій загалом не сприяв інтересу до самоосвіти учителів у кінці XIX – на початку XX ст. Вводяться пільги на купівлю книг, засновано курси при інститутах професійної освіти і соціального виховання для педагогів. У 1928 – 1930-х рр. науковцями визначаються пріоритетні напрями самоосвіти учителів. Створюються та впроваджуються «Програми-мінімуму» та «Сходинки самоосвіти». В цей період самоосвіта розглядалась як провідний шлях до підвищення кваліфікації педагога. Проводяться навчальні екскурсії, заочні гуртки, масштабні обміни досвідом, опорні та зразкові школи. Підвищення запитів і потреб учителів до самоосвіти в майбутньому благодійно посприяло організації будинків просвіти – мережі державних закладів підвищення кваліфікації. У передвоєнні роки самоосвіта втрачає своє значення через функціонування системи базової підготовки і формування системи курсового підвищення кваліфікації. Її розробка поновлюється завдяки працям М. Скаткіна лише у післявоєнні роки. Дослідник наполягав на участі в науково-дослідницькій роботі, обміні досвідом і забезпеченні умов творчого розвитку. Вже у 1970-х рр.

самоосвіта набуває суттєво нової форми – телевізійний цикл лекцій для вчителів із питань удосконалення навчально-виховного процесу.

Огляд розвитку самоосвітньої діяльності вказує на неоднозначне трактування та розуміння самого поняття «самоосвіта». Так, Г. Закиров у своїй праці «Самоосвіта учнів» 1967 р. визначив, що це самостійно спрямований пошук із метою задоволення інтересу до пізнання конкретної сфери людської діяльності [1, с. 55]. Науковці визначають це поняття як освіту, набуту поза навчальним закладом шляхом самостійної роботи [2, с. 775]; як усвідомлену, цілеспрямовану, планомірну, неперервну самостійну роботу педагога щодо підвищення своєї професійної майстерності [3, с. 11].

Спільною рисою цих визначень є те, що самоосвітою може займатись лише високорозвинена особистість. Безумовно, необхідним поштовхом для неї може бути заклад післядипломної освіти, який формує потребу вчителя в самоосвіті через участь у різноманітних творчих об'єднаннях [4, с. 31].

Основою для формування навичок самоосвіти насамперед є потреба в знаннях. У процесі формування цієї потреби слід враховувати та створювати певні умови. Необхідно зазначити, що знання для студента повинні набути особистісно значущого характеру, а також визнаватися певним колом людей, важливих для студента. Адже громадська думка має великий вплив на формування поглядів, прагнень і переконань людини. У процесі навчання студент повинен бути переконаний у тому, що для нього майже життєво важливо оволодівати новими знаннями протягом усього життя. На кожному етапі навчання слід розвивати все більшу потребу в знаннях із урахуванням індивідуальних особливостей студента. Також важливою умовою є звичка до систематичної праці, яка складається поступово, протягом усього навчання у вищих закладах [5, с. 114].

Суттєвий внесок у розв'язання проблеми самоосвітньої діяльності в історії розвитку педагогічної теорії зробила Н. Сидорчук [6]. Насамперед привертають увагу результати категоріального аналізу базових понять дослідження («освіта», «самоосвіта» та «самостійна навчальна робота»), в якому самоосвітня діяльність виступає вагомим складником педагогічної діяльності. Слушною є положення дослідниці про те, що самоосвіта – це такий специфічний вид діяльності, у ході якої завдяки самостійному визначенню цілей особистість задовольняє власні пізнавальні потреби або вдосконалює свої здібності, якості та властивості [6, с. 51]. Достатньо обґрунтованими вважаємо структурні компоненти професійної самоосвітньої

діяльності – суб'єкт, об'єкт, мета, зміст, засоби її здійснення, результат, що віддзеркалюють зміст її реалізації в умовах професійного навчання та у професійному бутті. Проте, на нашу думку, ця система компонентів вимагає вдосконалення, йдеться передусім про такий аспект змісту самоосвіти, який пов'язаний із програмою професійно-культурного розвитку вчителя впродовж усього життя. В цілому погоджуючись із наявністю відповідних структурних одиниць, висловимо думку про те, що провідним структурним компонентом самоосвіти є мотивація. Не викликає запитань розроблена дослідницею модель самоосвітньої діяльності вчителів загальноосвітніх шкіл, яка вже містить, крім змісту самоосвітньої підготовки, операційного та результативного компонентів ще ціле-мотиваційний компонент. Особливу увагу звертаємо на оригінальну технологію формування самоосвітньої діяльності у майбутніх учителів та на сукупність психолого-педагогічних умов підвищення її ефективності – організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних і соціально-психологічних [6, с. 111, 122].

Висновки. Особистісно-орієнтована підготовка майбутніх учителів математики до самоосвітньої діяльності як соціально-педагогічна проблема є вельми актуальною в сучасних умовах входження ВНЗ України в європейський освітній простір. Йдеться про актуальність як у науковому, так і в практичному аспектах. Науковий аспект актуальності безпосередньо пов'язаний з розвитком тих положень теорії і методики професійної освіти, які стосуються її інформального характеру, з оновленням цілей і змісту фахової підготовки майбутнього вчителя математики на основі її гуманізації і особистісної орієнтації. Практичний аспект стосується сукупності проблемних завдань колективів ВНЗ у контексті професійного розвитку особистості кожного студента.

Актуалізована проблема, як засвідчують результати її розгляду в теоретичному вимірі, є фундаментальною і багатогранною. Її фундаментальність пояснюється всебічними зв'язками з особистісно розвивальною парадигмою реформування професійної підготовки майбутніх учителів, її потребами в оновленні на новому правовому фундаменті – Законі України «Про вищу освіту». У сукупності різних граней проблеми провідними є визначення механізму самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя математики; закономірностей і принципів її здійснення; розробка класифікацій і методів; стимулювання активності студентів в засвоєнні цінностей математичної освіти самоосвітніми засобами; обґрунтування такої моделі самоосвітньої

діяльності майбутнього педагога, яка віддзеркалює провідні когнітивні зв'язки між нею та післядипломною освітою, актуалізує умови досягнення ефективності самоосвітніх дій.

Список використаної літератури

1. Закиров Г. С. Самообразование учащихся / Г. С. Закиров. – Казань : Таткнигоиздат, 1967. – 80 с.
2. Самообразование // Педагогическая энциклопедия: в 4-х т. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – Т. 3. – С. 775-779
3. Кларин В. М. Теория и практика образования взрослых в педагогическом наследии Н. К. Крупской / В. М. Кларин // Советская педагогика. – 1982. – №6. – С. 95-96.
4. Наливайко Г. В. Становлення та розвиток самоосвітньої діяльності вчителів / Г. В. Наливайко // ПостМетодика. – 2000. – №2(28). – С. 31-32
5. Науково-пізнавальна діяльність учасників освітнього процесу навчальних закладів різних рівнів акредитації: зб. наук. пр. – Київ: Науковий світ, 2002. – 210 с.
6. Сидорчук Н. Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Г. Сидорчук. – Житомир, 2001. – 246 с.

Маргарита Артемчук

ПРОБЛЕМА ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ К САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИКИ

В статье рассматривается проблема личносно ориентированной подготовки в контексте социально-педагогической проблемы. Обоснована актуальность организации самообразовательной деятельности будущих учителей математики как в научном, так и в практическом плане. Научный аспект актуальности непосредственно связан с развитием тех положений теории и методики профессионального образования, которые касаются ее информального характера, с обновлением целей и содержания профессиональной подготовки будущего учителя математики на основе ее гуманизации и личностной ориентации. Практический аспект касается совокупности проблемных задач коллективов вуза в контексте профессионального развития личности каждого студента.

Ключевые слова: *самообразование, личносно ориентированная подготовка, самообразовательная деятельность, будущие учителя математики.*

Marharyta Artemchuk

THE PROBLEM OF PERSONAL ORIENTED TRAINING OF FUTURE TEACHER OF MATH FOR SELF-EDUCATION ACTIVITIES IN HISTORICAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGY

The article deals with the problem of personality-oriented training in the context of social and educational problems. The urgency of the organization of self-activity of the future teachers of mathematics is proved.

The relevance of self education of future teachers of mathematics is enhanced due to the existence of contradictions between:

- *social demand for higher teachers of mathematics, successful in professional and cultural development, keen in the theory and methodology of professional education «white spots» in terms of personal support of educational process in universities;*

- *awareness of the need to improve the quality of the educational process through the use of its ways and means of self education of future teachers of mathematics and lack of pedagogical theory relevant regulations;*

- *Interests of students for self-technology professional development and the lack of individually oriented methodological component.*

Personality-oriented training of future teachers for math self-education as a social and pedagogical problem is very relevant due to the present conditions of entry of Universities of Ukraine into the European educational space, taking into consideration both scientific and practical terms. The scientific aspect of relevance is directly linked with the development of the theory and methods of professional education, which is informal by its nature; it is directly related to updating the objectives and content of professional training of future teachers, based on its personal and humanizing orientation. The practical aspect relates to the problem tasks in the context of the transfer of educational policy into professional development track of an individual student.

The results of our problem's review in theoretical terms is fundamental and multifaceted. It explains the fundamental ties to comprehensive personal developmental paradigm reform of professional training of future teachers, it needs to update to the new legal foundation - the law of Ukraine on higher education. The major problem is to determine the mechanism of self-education of Mai RF mate; laws and principles of its implementation; development of classifications and methods; stimulating activity of students in learning math education, self education values means; justification of a model of self-education of future teachers, which reflects the leading cognitive links between it and their postgraduate training, update the conditions of efficiency of self-education activities.

Keywords: *self-education, personality-oriented training, self-education activities, future math teacher.*

References

1. Zakyrov, H. S. (1967). Samoobrazovanye uchashchykhysya. Kazan', 82).
2. Samoobrazovanie (1966). Pedagogicheskaja jenciklopedija, 4 (3). Moscow: Sov. jenciklopedija, 775-779.
3. Klaryn, V. M. (1982). Teorija i praktika obrazovanija vzroslyh v pedagogicheskom nasledii N. K. Krupskoj. Sovetskaja pedagogika, 6, 95-96.
4. Nalyvayko, H. V. (2000). Stanovlennya ta rozvytok samoosvitn'oyi diyal'nosti vchyteliv. PostMetodyka, 2 (28), 31-32.
5. Naukovo-piznavalna diialnist uchasnykiv osvithnoho protsesu navchalnykh zakladiv riznykh rivniv akredytatsii (2002). Kyiv: Naukovyi svit, 210.
6. Sydoruk, N. H. (2001). Orhanizatsiia samoosvitnoi diialnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi vyvchennia predmetiv pedahohichnoho tsyклу. Zhytomyr, 246.

Одержано 16.05.2016 р.